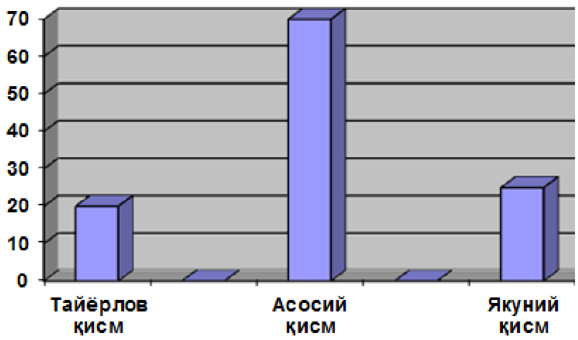

1- rasm. Trenirovka mashg'ulotini qismlarini taqsimlanishi.

Tayyorgarlik qismida yurish, yugurish, URM va egiluvchanlikni rivojlantirish mashqlari kiritilgan. Tayyorgarlik qismni asosiy vazifasi butun organizmni asosiy qismga tayyorlash. Asosiy qismda gimnastika mashqlarini texnikasini oʻrgatishga qaratilgan. Yakuniy qismda talabalar tortilish, qoʻllarni bukib yozish, oyoqlarni osilgan holatdan koʻtarish va egiluvchanlik orqali MJT rivojlantirishga ishlatilgan. Bu mashqlarni ta'riflasak ular koʻproq UJT qaratilgan, bizni maqsadimiz MJT oʻstirish va saralangan mashqlarimiz texnik tayyorgarligini koʻtarishga yoʻnaltirilgan boʻlishi kerak.

Maxsus jismoniy tayyorgarlikka saralangan mashqlarni tadqiqot orqali isbotlash

Tadqiqotni ikkinchi bosqichida gimnastikachilarni maxsus jismoniy tayyorgarlikni rivojlantirishga qaratilgan mashqlarni saralashda gimnastika koʻpkurashi turlariga moslashishiga e'tibor bering.

Baland past qoʻshpoyada ishlashda koʻproq qoʻl va elka kamariga yoʻnaltirilgan. Xodada burulishlar, burchak ushlash, yaqinlashtirish va uzoqlashatirishi mushaklarni rivojlantirishga qaratilgan mashqlarni saralab oldik. Akrobatika mashqlariga koʻproq oyoqlar, qoʻllar bilan depsinish tezligini va tezkor-kuchni rivojlantirishga qaratilgan.

2–jadval. Talabalarning maxsus jismoniy tayyorgarlikni tadqiqot yakunidagi natijalar

№	Test mashqlari	Nazorat guruhi		Tadqiqot guruhi	
		X	± δ	X	± δ
1.	Shpagat	7,0	2,8	8,5	2,4
2.	Burchak ushlash	6,5	3,4	8,0	3,6
3.	Xodada passé burilish	4,0	2,5	6,5	1,8
4.	Baland past qoʻsh poyada aylanish	6,0	3,4	7,2	3,2
	X	6,4	2,9	7,9	3,0
	Musobaqa natijalari	7,9/ 14%	1,9	8,9/ 23%	1,7

Tadqiqot yakunida oʻtkazilgan tekshirishlar natijasi shuni koʻrsatdiki, maxsus jismoniy tayyorgarlik maxsus jismoniy tayyorgarlik ni oʻsishi tadqiqot guruhida 36%, nazorat guruhida 24% oʻsishi aniqlandi, texnik tayyorgarlik darajasi tadqiqot guruhida esa oʻrtacha bahosi 8,9 ballni tashkil qildi, nazorat guruhida esa 7,9 ballni tashkil qildi. Tadqiqot guruhi va nazorat guruhi oʻrtasida 1,0 ball farq qiladi. Gimnastika musobaqalarida bu koʻrsatgich ya'ni 1,0 ball katta hisoblanadi. (2 - jadval)

Natijalarni oʻrganib chiqib xulosa etish mumkinki, tavsiya qilgan mashqlarimiz va oʻquv jarayoniga kiritilgan oʻzgarishlar muvaffaqiyatli natija berdi.

Adabiyotlar

1. Karimov X.A.,Yusupov Gʻ.A., Toshmurodov M.X., Jonqobilov O.A., Umarov X.X., Abdullayev B.B. Sport pedagogik mahoratini oshirish (Gimnastika) Darslik. -T.: "Barkamol fayz media" 2017.
2. Eshtayev A.K. "Sport gimnastikasi mashǵulotining nazariy asoslari".Oʻquv qoʻllanma. -T.: OʻzDJTI nashr. 2000.

REZYUME. Maqolada jismoniy sifatlarni rivojlantirish jarayonida mashqning yagona shaklini oʻz vaqtida oʻzlashtirib olish uchun faqatgina tuzilishi jihatidan oʻxshash harakatlarni oʻrganishga yoʻl qoʻymasdan, balki oʻz-oʻzidan texnika bazasi boʻladigan qilib tuzish muhimdir shu sababli yosh gimnastikachilarni oʻquv mashgʻulot jarayonida gimnastika vositalari orqali gimnastika mashqlari yordamida maxsus jismoniy tayyorgarlik darajasini rivojlantirish masalalari koʻrilgan.

РЕЗЮМЕ. В процессе развития физических качеств на работе, чтобы своевременно овладеть одним видом упражнений, важно не только изучать сходные по структуре движения, но и сделать из них техническую базу. развитие уровня специальной физической подготовленности с помощью гимнастических упражнений при подготовке юных гимнастов на гимнастических посредством.

SUMMARY. In the process of developing physical qualities at work, in order to master one type of exercise in a timely manner, it is important not only to study movements that are similar in structure, but also to make a technical basis out of them. development of the level of special physical fitness with the help of gymnastic exercises in the preparation of young gymnasts in gymnastics through.

ОҚЫЎШЫЛАР МЕНЕН ЭТЮД ҮСТИНДЕ ИСЛЕЎ ҲӘМ ТЕХНИКАЛЫҚ ТӘРЕПИН РАЎАЖЛАНДЫРЫЎ УСЫЛЛАРЫ

И.Р.Жуманиязов – *профессор ў.ў.а.*

Өзбекстан мәмлекетлик консерваториясы Нөкис филиалы

Таянч сўзлар: этюд, машқлар, ижрочилик маҳорати, мутахассислик дарси, диққат, онг, тасаввур.

Ключевые слова: этюд, упражнения, исполнительское мастерство, урок специальности, внимание.

Key words: etude, exercises, performance skill, specialty lesson, attention.

Музыка тәлиминде сәзенде атқарыўшылығы шеберлигин ийелеўде шынығыўлар ҳәм этюдлар үлкен әҳмийетке ийе. Шынығыў-бул өзинше дүзилген инсанның сана менен қадағаланыўшы қоллардың гимнастикасы, яғный қоллардың ийилгишлигин, шаққанлығын, шеберлигин раўажландыратуғын қурал. Атқарыўшылық техникасы хәр қыйлы көнликпелер, шынығыўлар арқалы бекиниседи ҳәм әсте-әсте ерксиз (Автоматлық) түрдеги ҳәрекетлерге айналады. Автоматласқан көнликпелерде еситиў арқалы қадағаланып барыўы мақсетке муўапық болады. Тазадан көнликпелерди өзлестиргеннен кейин бурынғы көнликпелер раўажландырылып барады. Шынығыўларды шертиў көркем шығармада ушырасатуғын қыйыншылықларды өзлестириў ушын жумсалған ўақытты үнемлеўге жәрдем береди.

Этюдтың ўазыйпасы-бул шынығыўлардан пайда болған көнликпелерди бекинистириўден ибарат. Этюдлар техникалық ҳәм этюд-пъесаларға бөлинеди. Техникалық этюдлар белгили бир көнликпени бекинистириў ушын қолланылады. Этюд-пьесалар техникалық көнликпелерди бекинистириў менен бирге терең, көркем мазмунға ийе. Егер белгили әсбап ушын этюд жоқ болса, басқа әсбапқа арналған этюдты өзгертип (басқа тонлыққа өткерип ямаса штрихларын жеңиллетип ямаса аўырлатып) пайдаланыўға болады. Бирақ, этюдты таңлап алғанда оның атқарыўшыға керекли көнликпелерди пайда етиўин нәзерде тутыў керек.

Баслаўыш класс оқыўшылары менен этюдлар үстинде ислегенде ҳәр қыйлы этюдларды қолланыў нәтийже бермейди, себеби баланың дыққаты бөлинип кетеди. Оқыўшының тез өсиўине ҳәр қыйлы техникадағы этюдларды бериў мақсетке муўапық болады. Мысалы, гамма сыяқлы, ҳәр қыйлы пишимдеги, арпеджиолы, қос ноталы, октавалық, секириўлери бар, трелли, глисандоли ҳәм.т.б. түрдеги этюдларды бериў жақсы болады. Этюдларды ҳәр ярым жылдың басында белгилеў керек. Бунда ҳәр бир оқыўшының жеке музыкалық уқыплары есапқа алынады. Бир қанша жағдайларда этюдлар келеси ўақытта ушырасатуғын көркемлик қыйыншылықлардың алдын алады.

Этюдлардың бас мақсети-бул көркем шығармада ушрасатуғын фактуралық қыйыншылықларды өзлестириўден ибарат. Оқыўшыға этюдты бергенде оның алдына қойылған мәселелерди анықлап, оның дыққатын керекли көнликпелерди өзлестириўге аўдарып барыў жақсы нәтийже береди. Этюдты тутас үйретпей бөлип үйреткенде оқыўшының дыққатын керекли жерлерине аўдарыўға мүмкиншилик береди. Техникалық қыйыншылықларды жеңиллетиў талапқа муўапық болмайды, себеби этюдтың бас мақсети техникалық жақтан оқыўшыны өсириў болады. Өзлестирген этюдларды класста шертиў оқыўшының атқарыўшылық шыдамлығын пайда етип оны келеси атқарыўшылықларға керек болған: өзин тутып билиў, ҳаўлықпаў ҳәм шыдамлылыққа тәрбиялайды. Этюдлар үстинде ислегенде вариантлық усылды кеңнен қолланыў керек. Вариантлар оқыўшының дыққатын жаңартады ҳәм оны механикалық тәкирарлаўдан сақлайды. Вариантларды алда турған ўазыйпаларға байланыслы ойлап табыў ҳәм оқыўшының таярлығына сәйкес қыйыншылықларды қолланыўға болады. Бирақ, жүдә қыйынластырылған вариантлар нәтийже бермеўи мүмкин, себеби олар оқыўшының өз күшине исенимлигин жойытып, ўақыт босқа өтип басқа этюдтты үйренетуғын ўақытты алыўы мүмкин. Этюдларда белгили қыйыншылықларды өзлестириўге жәрдем беретуғын вариантларды қолланыў жақсы нәтийже береди. Көплеген вариантлар ишинен ең тийкарғылары:

1. Метрикалық вариант - пәтти күшли үлестен күшсиз үлеске көшириў.
2. Динамикалық вариант - сестиң күшин өзгертиў.
3. Штрихлық вариант-дөретиўшиниң штрихларын қарама-қарсысына өзгертиў, мысалы, легато орнына стаккато ҳәм керсинше.
4. Ритмикалық вариантлар-ноталардың санын өзгертпей олардың созымлықларын өзгертиў.
5. Басқа тонлыққа өткериў-нотасын өзгертип жазбастан бир ямаса ярым тон жоқары ҳәм төмен шертиў.
6. Фактураны аңсатластырыў-дәслеп еки нота орнына бир нота, трел орнына форшлаг алып әсте-әсте оқыўшыны техникалық қыйыншылықларды өзлестириўге үйретиў.
7. Фактуралық қыйыншылықларды шийеленистириў-триолларды квинтол етип шертиў, ноталарды мордент ҳәм группето менен шертиў ҳәм.т.б.
8. Аккордларды арпеджио түринде ямаса керисинше шертиў.

Сазенде ушын жоқары техника менен атқарыў үлкен әҳмийетке ийе. Тек техникалық мүмкиншиликлердиң раўажланыўы арқалы жоқары дәрежели атқарыўшылыққа ерисиледи. Жоқары дәрежели атқарыўшылар жетилискен техниканы ийелегеннен кейин ғана өзиниң уқыпларын жүзеге асыра алады. Этюд ҳәм шынығыўларды чанг әсбабы мысалында алатуғын болсақ: профессор А.Одилов тәрепинен 1968-жылы «Ўқитувчи» баспасынан шығарылған «Чанг учун гамма, машқ ва этюдлар» атамасындағы оқыў колланбасында автор тәрепинен дөретилген этюд пьесаларын мысал ретинде көрсетсек болады [2]. №1 этюдында оқыўшыларға жеңиллик болыўы ушын до мажор тонлығында еки шереклик өлшемде жазылған, темпи орташа тезликте болып оқыўшылар атқарыўы ушын жүдә қолайлы жазылған [2:234]. № 2 этюдында биринши этюдқа қарағанда қурамалы болып ми мажор тонлығында төрт шереклик өлшемде жазылған болып тез темпте атқарылыўы нәзерде тутылған [2:238]. Бул оқыў қолланбада этюдлар избе излик пенен қурамаласып барады. Солай екен, оқыўшылардың техникасының өсиўи менен бирге нотаға қарап шертиў көнликпесиде раўажланады. № 1 шынығыў до мажор тонлығында төрт шереклик өлшемде жазылған болып, оқыўшылардың қол ҳәрекетлериниң қәлиплесиўине жүдә пайдалы болады [2:180]. №6 шынығыў ля мажор тонлығында төрт шереклик өлшемде жазылған [2:188]. Бул шынығыў қурамалы болып қос нота менен атқарылады. Қос ноталы шынығыўларды атқарғанда оқыўшылардың билеги (кист) босап тремоло штрихы раўажланады ҳәм атқарыўшылығы қәлиплеседи.

Оқыўшылардың техникалық тәрепин раўажландырыў, дурыс тәрбиялаў ҳәм үйретиў көплеген мүмкиншиликлерге байланыслы. Дәслепки сабақлардан муғаллим оқыўшының дурыс отырып ямаса түргелип турып әсбапты қәдеге (пастановка) сәйкес услаўына әҳмийет бериўи керек. Отырғышта отырғанда оқыўшы отырғыштың үштен еки бөлегине отырыўы керек. Түргелип шерткенде аяқлары ийинлериниң тусында болып, салмақ еки аяққа тең түсиўи сәзенделерге жүдә қолайлы болады ҳәм ол өзин еркин сезеди. Пайда болған ҳәр қыйлы қолайсызлықларды муғаллимниң жәрдеми менен сапластырады.

Оқыўшылардың техникалық тәрепинен өсиўи оның қолларының қурылысына да байланыслы, бирақ қоллардың сыртқы көринисине қарап техникалық мүмкиншиликлерин билиўимиз қыйын болады. Тең көринисли ямаса күшли қоллар тең ийилгиш ямаса шаққан болып келе бермейди. Мысалы бир қанша сазенде атқарыўшылардың көп ўақытқа дейин өзиниң атқарыўшылық уқыбын жойытпағанлығы, ал бир қанша сазенде атқарыўшылар көп ўақыт таярланыўды талап еткенлигин көриўге болады. Буның себеби қоллардағы булшық етлериндеги ҳәрекетти ядлап қалыў уқыбына байланыслы болады. Оқыўшы өзиниң таярлықларының мазмунын ҳәм пишимин (формасын) өзи бақлап барыўы керек. Бундай таярлықта өзин-өзи тексерип барыў оқыўшылар ушын жуда әҳмийетли болады. Оқыўшылардың өзлери қәтелерин сезбесе, бекинисип кетсе қәтелерин дүзетиў жүдә қыйын.

Шынығыўларды шерткенде дем алып турыў керек, себеби, үзликсиз көп ўақыт таярланыўда техниканы жоқ етиў итималы жоқары. Ҳәр 50 минуттан кейин 10 минут дем алыў жүдә орынлы. Шынығыў процесси бул дөретиўшилик ҳәм изилениўлер процесси. Сол себепли барлық ўақыт психологиялық факторды естен шығармаў керек. Атап айтқанда, дыққат, сана, елес, ҳәр қыйлы сезимлер психологиялық қәсийетлер муғаллимниң дыққатынан орын алыўы керек.

Атқарыўшылықта тыңлаўшының дыққатының тез шаршайтуғынын умытпаўымыз керек. Ал, дыққатсыз таярлықтың пайдасы болмайды, керисинше ол жүдә зыян болыўы мүмкин. Оқыўшы шығарманың қыйын жерлерин анықлап, оларды бөлек элементлерге бөлип өзлестиргени жақсы нәтийже береди. Ҳәр бир такирарлаў алдында жаңа ўазыйпаларды қойып, кем-кем қыйынластырып барыў керек. Оқыўшының қызығыўшылығын шынығыўларға күшейтиў ушын олардың динамикасын ҳәм ритмикасын өзгертип турыўға болады. Оларды өзгерткен жағдайда шынығыўды шертиўи дөретиўшилик жумысқа айналады. Шынығыўларды дыққатсыз механикалық тәкирарлаўы пайда бермейди.

Ҳәр қыйлы шынығыўлар қолланылыўы мүмкин,

бирақ, олар белгили техникалық қыйыншылықларды жеңиўге бағышланған болыўы керек. Гамма сыяқлы болып ямаса басқа шынығыўлардай белгили көнликпелердиң пайда болыўына өз тәсирин көрсетеди. Белгили техникалық шынығыўларды көп мәртебе тәкирарлаў арқалы арнаўлы атқарыўшылық қәсийетлер пайда болып бекиниседи ҳәм және де раўажланады, яғный, анықлық, автоматлық (ойланбастан) ҳәм исенимлик пайда болады.

Жуўмақлап айтқанымызда, оқытыўшы оқыўшының ҳәр тәреплеме раўажланыўына дыққат пенен қарап оның техникалық раўажланыўын, музыкалық уқыбының раўажланыўы менен бирге алып барыўы жүдә орынлы болады.

Әдебиятлар

1.Одилов А, Петросянц А. Чанг дарслиги. –Тошкент: 1976.
2. Одилов.А. Чанг учун гамма, машқ ва этюдлар. –Тошкент: 1968.
3. Василев Ф.Н. Қашқар рубоби учун гамма ва арпеджио аппликатураси. –Тошкент: 1978.
4. Назаров А.К. Бас дутор дарслиги. –Тошкент: 1983.
5. Петросянц А.И. Инструментоведение. –Ташкент: 1990.
6. Шарипов Н. Рубаб-примада ижро этишни ургатиш методикаси. –Т.: 1990.
7. Штейнпресс Б.С., Ямполский И.М. Музыкальный энциклопедический словарь. 1966.

РЕЗЮМЕ. Мақолада муаллиф мусиқа чолғусида ижро этиш, этюдлар ва ижро техникаси устида ишлаш, шунингдек ўқувчи ва ўқитувчи ўртасидаги ўқитиш услуби, ижро маҳорати ҳақида ёзилган.

РЕЗЮМЕ. В статье автор пишет об игре на музыкальных инструментах, работе над этюдами и технике исполнения, а также о методах обучения между учениками и преподавателями, исполнительском мастерстве.

SUMMARY. The article discusses a wide range of topics, including playing musical instruments, practicing etudes and performance techniques, exploring teaching approaches between students and instructors, and delving into the world of performing arts.

BO’LAJAK TEXNOLOGIK TA’LIMI O’QITUVCHILARNING KASBIY KOMPETENSIYALARNI MILLIY QADRIYATLAR ASOSIDA RIVOJLANTIRISH METODIKASI

K.A.Kutlimuradov – *katta o‘qituvchi*

Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti

Tayanch so‘zlar: “Eminbar.uz” “Xalq hunarmandchiligi va badiiy loyihalash” fanini o’qitishda “Yog‘och o‘ymakorligida foydalaniladigan asboblar va materiallar” xalq hunarmandchiligiga oid kasbiy kompetensiyalarini milliy qadriyatlar

Ключевые слова: «Eminbar.uz» в преподавании предмета «Народные ремесла и художественное оформление» предмета «Инструменты и материалы, используемые в резьбе по дереву» народные промыслы профессиональные компетенции национальные ценности

Key words: "Eminbar.uz" in the teaching of "Folk crafts and artistic design" subject "Tools and materials used in wood carving" folk crafts professional competencies national values

KIRISH. Mamlakatimizda texnologik ta’limdagi tub islohotlar natijasida pedagogika oliy ta’lim muassasalarida davlat buyurtmalari asosida kompetentli mutaxassislar, xususan, texnologiya fani o‘qituvchilarini tayyorlashning tashkiliy-pedagogik shart-sharoitlari yaratilib, axborot-metodik imkoniyatlari kengaytirilmoqda.

2022-2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasining 70-maqsadining 6-xat boshida “Yoshlarni vatanparvarlik, fuqarolik tuyg‘usi, bag‘rikenglik, qonunlarga, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga hurmat ruhida, zararli ta’sirlar va oqimlarga qarshi tura oladigan, hayotga bo‘lgan qat’iy ishonch va qarashlarga ega shaxs sifatida tarbiyalash” ustuvor vazifa etib belgilangan. Bu esa respublikamiz ta’lim tizimini isloh qilish va rivojlantirishning yo‘l xaritasini belgilab berdi. Mazkur vazifani amalga oshirishda bo‘lajak texnologiya fani o‘qituvchilarining kasbiy kompetensiyalarini milliy qadriyatlar vositasida rivojlantirishning amaldagi metodikasi va o‘quv-metodik ta’minotini zamonaviy yondashuvlar asosida takomillashtirish hamda o‘zlashtirish natijalarini obyektiv baholash mexanizmlarini ishlab chiqish dolzarb hisoblanadi.

“Xalq hunarmandchiligi va badiiy loyihalash” fanini o’qitishda “Yog‘och o‘ymakorligida foydalaniladigan asboblar va materiallar” mavzusini o’rganish asosida elektron dasturini amalga oshirib, dastlab kompyuterda maxsus papka ochilganda unda fan bo‘yicha asosiy sahifasini ochuvchi birgina fayl (pedagogika oliy ta’lim muassasasining nomi, guruhi, index, html) bo‘lishi kerak. Qolgan papkalar bo‘yicha quyidagicha taqsimlanadi: img – grafika, suratlar, animatsiya va boshqalar; adabiyotlar-ta’lim yo‘nalishining DTS, malaka talabi, o‘quv rejasi, fan dasturlari, ta’lim yo‘nalishining o‘quv rejasidagi umumkasbiy va ixtisoslik fanlarining o‘quv adabiyotlari, ta’lim yo‘nalishiga oid monografiyalar, metodik qo‘llanma va ishlanmalar; videolar – xalq hunarmandchilikkiga oid videolar; dars ishlanmalari – “Xalq hunarmandchiligi va badiiy loyihalash” fani va “crafts»” to‘garagining dasturidagi mavzularining dars ishlanmalari; test – testlar, nazorat topshiriqlari, mashqlar; muallif – “Eminbar.uz” texnologiyasi muallifi haqida ma’lumot kiritilgan.

Birinchi bosqichda maxsus papka ochilgandan so‘ng talabalar maxsus login va parol bilan tarmoqqa kirib ro‘yxatdan o‘tadilar.

“Eminbar.uz” texnologiyasining ishlash faoliyatini ma’lumotlar bazasi bilan bog‘lash uchun PhP tilidan foydalanildi. Elektron resursni yaratishning bosqichlarini ko‘rib chiqamiz:

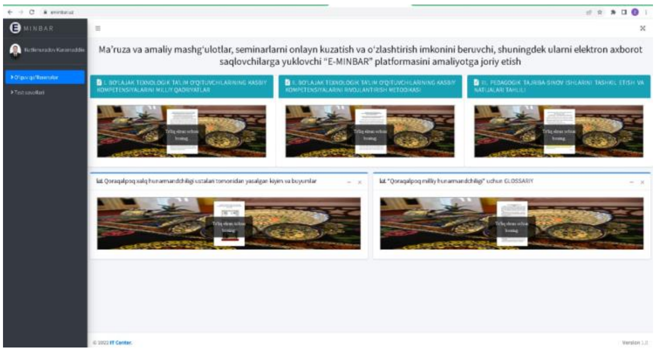

1-rasm. “Eminbar.uz” texnologiyasining asosiy sahifasi.

Mazkur saytda bir mashg‘ulot davomida o‘quv materialini chuqur va yaxlit holatda o‘rganish, mavzuning mohiyatini tushunib yetish, adabiyotlar bo‘limida fanga oid darsliklar, xalq hunarmandchiligiga va qoraqalpoq milliy qadriyatlarga oid qo‘llanmalarning doc, pdf va android apk variantlarini yuklab olib o‘qishlari, videolarni bir necha bor takror ko‘rish natijasida mavzuni mustaqil egallashi mumkin. U turli mazmun va tavsiyaga (muammoli, munozarali, turli mazmunli) ega bo‘lgan mavzularni o‘rganishga moslashtirilgan bo‘lib, o‘z ichiga og‘zaki va yozma ish shakllarini qamrab oladi hamda bir mashg‘ulot davomida har bir ishtirokchining turli topshiriqlarni bajarishi, navbat bilan talaba va o‘qituvchi rolida chiqishi mumkin.

Ushbu asosiy sahifa orqali “Eminbar.uz” texnologiyasidan foydalanib, “Yog‘och o’ymakorligida foydalaniladigan asboblar va materiallar” mavzusini o‘zlashtirish va o‘qitishni boshlash yo‘lga qo‘yildi.